

“Protejații valahi” ai regelui Vladislav II Jagiello de la 1492

Alexandru Simon

Keywords: *Ottoman Empire; Hungarian Kingdom; history of Wallachia; Venetian archives*

După căderea Constantinopolului, includerea, atât a Țării Românești, cât și a Moldovei într-un tratat de pace (armistițiu, în fapt) între Imperiul Otoman și Regatul Ungariei, a fost încercată pentru prima dată, după câte date se cunosc până astăzi, abia în toamna anului 1466. Formula era oferită de Veneția, dornică, la nici trei ani de la începerea războiului ei cu Poarta, să ajungă la o înțelegere cu Mehmed al II-lea, în care să fie inclus și nestatorinicul ei aliat, regele Matia Corvin, pentru a se evita astfel orice complicație politică și militară în defavoarea ei.

[În conformitate cu varianta/propunerea de tratat venețiană] “*recomandati nominandi in sufferentiis nomine Serenissime Regis Hungarie sunt isti, videlicet: Dominus Scanderbegus, Ra-gusini, Filii Ducis Stefani: Uterque Vajvoda utriusque Valachie et alii siqui sunt qui munc tam de iure quam de facto pertinent ad Coronam*” (Veneția, 25 octombrie 1466).

Încercarea Veneției a fost un eșec. Matia și Mehmed aveau propriile lor planuri. Mai mult, prezența Țărilor Române în proiect nu era atât rodul dorinței Republicii de a-l convinge pe Matia să accepte acordul, cât rezultatul înțelegerilor (încălcate în 1467) încheiate de rege cu domnii celor două state în vederea campaniei antiotomane pregătite pentru anul următor¹.

Până la 1484, ideea includerii ambelor Țări Române ca protejați (recomandați) ai Budei într-un tratat otomano-ungar, care ar fi consfințit *condominium*-ul acestor două puteri la nordul Dunării, pare să fi fost abandonată. Urmărilor cruciate ale anului 1467 și evenimentele și negocierile deceniului opt al secolului al XV-lea limitau serios șansele de reușită ale unei asemenea idei. La (1483-)1484, tentativa de includere a Țărilor Române, în particular a Moldovei (și a porturilor sub controlul Sucevei), a contribuit la unul dintre cele mai mari dezastru antiotomane de după 1453. La sfârșitul lui 1488, după pacea moldo-otomană din 1486 și până la moartea lui Matia în primăvara lui 1490, includerea celor două state în acordul dintre marile puteri pare să fi funcționat însă. În pofida încercărilor ulterioare, această posibilă

¹ Date: Veneția, Archivio di Stato di Venezia [în continuare, ASVe], Senato Secreti/Secreta [în continuare, S.S.], *Deliberazioni*, reg. 23, 1466-1468, c. 12' (25 octombrie 1466 editat în Iván Nagy, Albert B. Nagy, *Magyar diplomáciai emlékek. Mátyás király korából 1458-1490*) (=MHH, IV, 1-4), II, [1466-1480], Budapesta, 1876, no. 23, p. 41); Francisc Pall, *Les relations entre la Hongrie et Scanderbeg*, “Revue Historique du Sud-Est Européen” 10 (1933), 4-6, p. 135-139 (nota sa asupra acestui proiect a rămas nefolosită); Al. Simon, *Brancho's Son and the Wallachians a Milanese Perspective on the Battle of Baia*, “Historical Yearbook” 7 (2009) [sub tipar]. Pentru raporturile româno-otomane, vezi Mihail Guboglu, *Le tribut payé par les Principautés Roumaines à la Porte jusqu'au début du XVIe siècle d'après les sources turques*, “Revue des Études Islamiques” 37 (1969), I, p. 68-79.

incluere nu a mai fost posibilă decât la 1503, și doar în varianta dorită de Baiazid II, ostil în continuare ideii².

Una dintre aceste tentative de includere a valahilor (cea mai importantă fiind probabil cea de la sfârșitul lui 1497) din intervalul de timp închis de moartea lui Matia Corvin și pacea generală de la Buda (1503), care, în mod convențional, corespunde acceptării Imperiului Otoman ca partener politic al Creștinătății, surprinde în mod particular. Necunoscută anterior, tentativa nici nu pare să fi vizeze cele două entități statale românești în sensul clasic, ci numai anumiți valahi. Sau cel puțin așa se transmitea de la Veneția la Milano în toamna lui 1492, aproape de încheierea unui an în care știrile contradictorii privind înțelegerile dintre Buda și Istanbul, respectiv luptele de frontieră dintre ele se îngemănaseră, ca de atâtea dați.

"Se dice anchora chel debe essere seguita la pace o tregua per 4 anni tra el Serenissimo/ Re d'Ungaria et <el> Turco, alcuni dicendo che questa cosa de differiva de firmarse/ tanto tempo perche el Re d'Ungaria voleva se li includesse entro el Serenissimo Re/ di Napoli, et Signori Ragusei, et certi Valachi. Et el Signor Turco non voleva quello sij/ seguito, et con quali capitoli. Per quanto posso intendere, questa Signoria non li ha/ anchora per chiaro" (23 octombrie 1492; raport din Veneția, semnat de *Taddeus, vicecamerarius*).

În mod evident, înțelegerea a eșuat. Soarta ei ar fi fost probabil aceeași, cu sau fără valahi. O înțelegere mai durabilă a fost încheiată abia în 1495. Nu știm ca ea să-i fi inclus pe aceștia³.

Milanului îi erau bine cunoscute "afacerile valahe" (în primul rând cele moldave) ale Veneției, din anii 1470 cu precădere. Este greu de crezut că într-un mediu și într-un sistem diplomatic experimentat, poate singurul comparabil cu cel al Republicii venete, dormii Țărilor Române ar fi fost confundați cu/tratați drept "anumiți valahi". Mai mult, cu o săptămână în urmă, se raportase la Milano, că republica urma să îl finanțeze pe Ștefan III, din nou căpitanul ei. Speriată de expulzarea bailului venețian de la Constantinopol și de politica tot mai agresivă a sultanului Baiazid II, încolțit la rândul său, Veneția se pregătea să reacționeze, nu atât pentru a

² Orientativ, pomind dinspre 1503: Budapesta, Magyar Országos Levéltár [în continuare, MOL], Diplomatikai Levéltár [în continuare, DL], 39328 (4 noiembrie 1503; confirmarea otomană); Haus-, Hof- und Staatsarchiv [în continuare, HHS(A), Urkundenabteilung (U.A.), Allgemeine Urkundenreihe (A.U.R.), 1503 (20 august 1503; varianta ungară editată și în Eudoxiu de Humuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, II-1, 1451-1575 (ed. Nicolae Densușianu), București, 1890, 24, p. 20-23); Ovidiu Cristea, *Acest domn de la miazănoapte. Ștefan cel Mare în documente inedite venețiene*, București, 2004, p. 57-61, 110-114, Mihai Maxim, *Stephen the Great and the Sublime Porte: New Turkish Documents*, "Transylvanian Review" 14 (2005), 1, p. 19-23; Al. Simon, *Ștefan cel Mare și Matia Corvin. O coexistență medievală*, Cluj-Napoca, 2007, p. 63-66, 135-137; Idem, *Chilia și Ceatarea Albă în vara anului 1484. Noi documente din arhivele italiene*, "Studii și Materiale de Istorie Medie" 26 (2008), p. 182-185.

³ Milano, Archivio di Stato di Milano, Milano [în continuare, ASM], Archivio Ducale Sforzesco (A.S.), Potenze Estere, *Venezia*, cart. 379, 1492, fasc. 10, *Ottobre*, nn (23 octombrie 1492); Veneția, Biblioteca Nazionale Marciana, Venezia [în continuare, BNM], Mss. Ital. VII-999 (=8002), f. 40 (59)-41 (60) (25 iulie 1495), Lajos de Thallóczy, *Frammenti relativi alla storia dei paesi situati all'Adria* (extras din "Archeografo triestino", seria III, VII, 1), Trieste, 1913, p. 55; [Iovan]. Šišić, *Rukovet spomenika o hercegu Ivanisu Korvinu i o borbanu Hrvata s Turcima (1473-1496)* (II), *Starine* (Zagreb), 38 (1937), 200, p. 102-109 [1497; probabil noiembrie]; [Domenico Malipiero], *Annali veneti dall'anno 1457 al 1500 del Senatore Domenico Malipiero ordinati e abbreviati dal senatore Francesco Longo* ("Archivio Storico Italiano", VII) (ed. Agostino Sagredo), Florența, 1843, p. 142-145.

provoca un război, cât pentru a-l domoli pe Baiazid. Cât îl privește pe Vlad IV Călugărul, cel puțin de pe la 1489-1490, el nu mai era un necunoscut în zona italică, după ce acceptase să îi ajute pe favoriții bosnieci ai Republicii venețiene și ai împăratului Frederic III de Habsburg⁴.

Vladislav II considera necesar să îi includă pe "acei valahi", dar nu pe Ștefan III cel Mare și pe Vlad IV Călugărul. Acesta ar fi mesajul transmis de știrea respectivă, care îi lăsa într-o situație echivocă inclusiv pe venețieni. Dar, tocmai acelei precizări "anumiți valahi", care nu ar fi rezistat în această formulă într-un raport provenit dintr-un mediu bine informat asupra realităților nord-dunărene și destinat unui alt mediu cunoscător, mesajul se prezintă a fi mai curând efectul unei intenții regale reale și mai puțin derivatul unor informații confuze. Neincluderea Țării Române și prezența Raguzei, altă structură tradițional protejată de către Buda (și contestată ca atare de către Poartă), permite două explicații (divergente): fie Țările Române erau socotite ca fiind implicate *ab ovo* într-un tratat otomano-ungar (mai puțin probabil), fie că includerea lor într-un asemenea tratat era de la început scoasă din orice discuție, datorită opoziției categorice a Porții (mai probabil)⁵.

În orice caz, după ce Ștefan III protejase Ungaria dinspre Răsărit de atacurile otomano-tătare din acel an și după ce Vladislav II confirmase donația domeniilor transilvane făcută de Matia lui Ștefan, Vladislav nu ar fi avut vreun motiv să îl omită, din proprie voință, pe domn. Pe de altă parte, în mod evident, prin cererile sale de includere a Neapolelui, a Raguzei și a valahilor, regele forța nota în raport cu Baiazid II. Potențialele motivații ale forțării sale erau multiple. Avea nevoie de bunăvoința Neapolelului pentru a ieși o dată pentru totdeauna din controversata sa căsătorie cu Beatrice, văduva lui Matia și fiica lui Ferdinand de Aragon. Baiazid II părea din nou să aibe probleme cu Egiptul mameluc. Între sultanul otoman și Veneția perspectiva unui război era din nou larg deschisă. Amenințarea fratelui său Djem nu dispăruse. În Balcani, în special în aria Muntenegrului și a Albaniei, focarele de rebeliune se înmulțeau⁶.

⁴ Vezi și *Codice Aragonese o sia lettere regie, ordinamenti ed altri atti governativi de' sovrani aragonesi in Na-poli riguardanti l'amministrazione interna del reame e le relazioni all'estero* (ed. Francesco Thirichera), II-1, [1491-1493], Napoli, 1868, no. 147, p. 129; Viaceslav Makusev, *Momumenta Historica Slavorum Meridionalium vicinorum-que populorum e tabularis et bibliothecis italicis derompta*, I-2, Genua, Mantua, Mediolanum, Panormus et Taurinum, Belgrad, 1882, no. 18, p. 50; no. 15, p. 137 (17 octombrie 1492); Ștefan Ștefănescu, *Éléments nobiliaires balkaniques établis en Valachie à la fin du XVe siècle*, "Revue Roumaine d'Histoire" 4 (1965), 5, p. 894-895; Al. Simon, *Anti-Ottoman Warfare and Crusader Propaganda in 1474: New Evidences from the Archives of Milan*, "Revue Roumaine d'Histoire" 41 (2007), 1-4, p. 25-39.

⁵ A se vedea și Momčilo Spremić, *I tributi veneziani nel Levante nel XV secolo*, "Studi Veneziani" 13 (1971), p. 247-248; Ferenc Szakály, *Phases of Turko-Hungarian Warfare before the Battle of Mohács. 1365-1526*, "Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae" 33 (1979), p. 97-99; Naghi Pienaru, *Confruntare și diplomatie la Dunăre. Tratatule de pace otomano-ungare încheiate de Bayezid II și Matia Corvin*, "Revista Istorică", serie nouă, 14 (2003), 3-4, p. 175-181. Pentru calitatea estică și sud-estică a informațiilor milaneze, vezi aici Oliver Jens Schmitt, "Skanderbegs letzte Jahre. West-östliches Wechselspiel von Diplomatie und Krieg im Zeitalter der osmanischen Eroberung Albanies (1464-1468)", "Südost-Forschungen" (Munich) 64-65 (2004-2005), p. 56-123.

⁶ Câteva date: ASVe, S.S., *Deliberazioni*, reg. 34, 1489-1493, c. 118^r (4 aprilie 1492); Vladimir Lamansky, *Secrets d'État de Venise. Documents, extraits, notices et études servant à éclaircir les rapports de la Seigneurie avec les Grecs, les Slaves et la Porte Ottomane*, Sankt Petersburg, 1884, nos. VII [11-12], p. 246-249; Kenneth M. Setton, *The Papacy and the Levant (1204-1571)*, II: *The Fifteenth Century*, Philadelphia, 1978, p. 422-425; Al. Simon, *Antonio Bonfini's Valachorum regulus: Matthias Corvinus, Transylvania and Stephen the Great*, in *Between Worlds, I, Stephen the Great, Matthias Corvinus and their Time* (ed. László Koszta, Ovidiu Mureșan, Al. Simon), Cluj-Napoca, 2007, p. 207-224 (cu precădere p. 208-211).

În aceste condiții, locul valahilor trebuie căutat la sud de Dunăre. În ce măsură Vladislav II, departe de a fi doar un rege slab, vroia să îi ia ca protejați ai săi ori doar să forțeze mână Porții, cu riscul de a prăbuși negocierile, este greu de spus. Poate dorea mai mult. Oricum, intenția sa denotă faptul că acei valahi aveau încă o destul de largă autonomie sub otomani. Altfel, pretenția ar fi fost ridicolă și inutilă de la început. Indiferent de interpretare, pretenția redeschide un capitol istoric neglijat, jalonat de poziția vlahilor în timpul campaniilor sud-dunărene ale Huniazilor, de apropierea latină dintre brațele dunărene ale romanității, subliniată de birocrați și umaniști deopotrivă, de colonizarea masivă a vlahilor de către Mehmed II pentru apărarea Semendriei și de contextul de la 1491-1492, când Baiazid căutase să obțină prin trădare Belgradul, ai cărui căpitani au fost (după 1483), aparent mai puțin la 1491-1492, în general Ciulani⁷.

King Wladislaw II Jagiello's 'Walachian Protégées' of 1492

Abstract

The Ottoman Empire constantly revealed its reluctance towards including Walachia and Moldavia at the same time as lands under joint Ottoman-Hungarian suzerainty in the treaties concluded with the kingdom. It was only after 1503 that this inclusion truly became a diplomatic custom, but still with much resistance from the Ottoman side. In this respect, though it does not stand for a diplomatic watershed, the source from 1492 brought here into discussion allows us to place such questions into different perspectives. At the same time, maybe in the first place, the source directs our attention south of the Danube lines

⁷ Orientativ: Silviu Dragomir, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în evul mediu*, București, 1959, p. 76-85; Nicoară Beldiceanu, *Les Valaques de Bosnie à la fin du XVe siècle et leurs institutions*, "Turcica" 7 (1975), p. 122-134; Olga Zirojević, *The Ottoman Military Organization in Yugoslav Countries in the 15th and 16th Centuries, in Ottoman Rule in Middle Europe and Balkan in the 16th and 17th Centuries. Papers presented at the 9th Joint Conference of the Czechoslovak-Yugoslav Historical Committee* (ed. Jaroslav Cesar), Praga, 1978, p. 176-188; Ioan Drăgan, *Un căpitan român pe frontul antiotoman: Ladislau Ficior de Ciula (?-1492)*, "Acta Musei Napocensis" 22-23 (1985-1986), p. 261-266; Al. Simon, *Ștefan cel Mare și Matia Corvin cit.*, p. 279-280; Idem, *Brancho's Son and the Walachians cit.* Este evident greu de spus și dacă vlahii protejați de rege urmau să rămână în aria Imperiului Otoman sau să se stabilească în regat.